

CERCETĂRI ARHEOLOGICE LA ÎN ORAȘUL MEDIEVAL FORTIFICAT CARANSEBEȘ, CAMPANIILE 2017–2019 (OBSERVAȚII PRELIMINARE)

Silviu OȚA,
Adrian ARDEȚ,
Dimitrie NEGREI

Abstract: The systematic archaeological excavations of the medieval town of Caransebeș (Sebeș) started in 2017, west of the small fortress. A fragment from the inner fortress wall and a part of the road crossing the city from north to south were investigated here. The street was paved with stone (most likely during 1551–1552) and to its western side, until the houses, could be observed a sidewalk with water drain.

Several fragments of houses were investigated too, some of them functioning as iron processing workshops.

The Austrian conquest led to the destruction of the old buildings and the construction of new ones. The construction works were in progress during 1696, assumption supported by the coins discovered in the leveling layer.

Relatively various items were discovered, consisting of pottery, tiles, animal bones, melted iron, different items made of iron, copper and bronze, coins, glass fragments.

Keywords: town, walls, pavement, street, tower

Săpăturile arheologice sistematice din orașul medieval Caransebeș (Sebeș), au demarat în cursul anului 2017, ca urmare a unui proiect de cercetare realizat între Muzeul Național de Istorie a României din București și Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță din Caransebeș. Principalul scop a fost acela de a pune în valoare un sit medieval, practic aproape necunoscut, dar în același timp de o importanță deosebită pentru istoria Banatului.¹ În acest sens, am aminti doar faptul că orașele Caransebeș și Lugoj au fost singurele cu o populație majoritar valahă din cadrul Regatului Ungar.² Oportunitatea de a cerceta un astfel de sit, în bună parte nederanjat de lucrările edilitare din perioada modernă și contemporană este evidentă, mai ales că aici mare parte a complexelor arheologice sunt neatrinse. Poate mai important decât studierea zidurilor fortificației este locuirea din interiorul incintelor, aceasta putând aduce informații foarte

¹ Până în prezent au fost susținute mai multe comunicări la sesiuni științifice interne și internaționale asupra cercetărilor de aici, ca de exemplu cele de la București (2017, 2018, 2019), Cluj-Napoca (2018), Arad (2018), Sibiu (2018), Suceava (2018), Zagreb (2018), Făgăraș (2019), Constanța (2019) și au fost trimise la tipar trei studii (Zagreb 2018, Timișoara 2018, Brăila 2019, București 2019) și două rapoarte de săpătură (CCA, campania 2017 și Campania 2018).

² *Călători străini despre Țările Române* (eds. Maria Holban, Maria Matilda Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu), III: 105; *Călători străini despre Țările Române* (eds. Maria Holban, Maria Matilda Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu), III: 121.

amănunțite asupra îndeletnicirilor populației de aici, a modului de viață, dar și modul de organizare a orașului. Informația arheologică poate completa foarte mult pe cea istorică, la rândul ei destul de bogată, dar care pierde din vedere de multe ori aspectele de viață cotidiană.

Intenția noastră în acest stadiu al cercetării este doar de a puncta principalele descoperiri arheologice asupra structurii interne a orașului fortificat și coroborarea lor cu informația istorică și cartografică, urmând ca în viitor săpătura să fie prezentată în mod exhaustiv, pe măsură ce sunt cercetate integral complexele arheologice din zona de vest a orașului.

Informația istorică pentru Caransebeș este destul de bine suplinită de cea cartografică (Pl. 1/1–3), în special din ultimul sfert al secolului al XVII-lea și din cel de-al XVIII-lea.³ Pentru arheologi s-au dovedit destul de valoroase prima hartă a orașului⁴ și cea datată spre sfârșitul secolului al XVII-lea,⁵ deoarece, foarte probabil aici s-au refăcut vechile ziduri exterioare la mijlocul secolului al XVI-lea.

Cercetările arheologice s-au desfășurat până în acest moment în jumătatea vestică a orașului, în apropierea cetății interioare, iar în mică măsură și în aceasta (Pl. 2/1).⁶

Trebuie spus că înaintea cuceririi austriece a orașului, acesta avea trei **incinte** exterioare, fapt observat atât pe cea mai veche hartă a orașului, cât și în teren, în zona sa de nord, unde s-au mai păstrat câteva porțiuni de ziduri (Pl. 2/2–5)⁷ și poarta de Transilvania. Aceasta din urmă, exista și în timpul stăpânirii otomane și foarte probabil mai devreme, dar odată cu venirea austriecilor, locația sa a fost mutată puțin mai la vest (Pl. 2/4). În fața ei a fost ridicat un ravelin la care se ajungea pe un drum de piatră sub forma unui zid (Pl. 3/1–3). Din acesta se mai păstrează o mică porțiune (Pl. 2/4).

În ceea ce privește **cetatea interioară**, acesta putem spune că este reprezentată divers pe planurile orașului (Pl. 1/1). Un fragment din zidul său a fost surprins în secțiunea nr. 1/2017 (Pl. 4/1–2) și Caseta nr. 1/2017 (Pl. 4/3–4).⁸ Acesta are o lățime la bază de 2,10–2,20 m și a fost realizat din piatră de râu legată cu mortar de bună calitate. Înălțimea sa păstrată în această porțiune este de 1,00 m.

Conform informațiilor documentare, în interiorul său se ajungea pe o scară de piatră cu 30 de trepte, iar aici rezida comandantul cetății.⁹ În interiorul său a existat foarte probabil o biserică, dar care este posibil să fi avut o altă destinație în timpul stăpânirii otomane, deoarece nu este menționată în documente.¹⁰ În interiorul cetății, dar și în fața ei, au fost găsite resturi osteologice umane (Pl. 4/6), dar și o monedă (Pl. 4/5. a-b),¹¹ ceea ce ar putea indica prezența unui mic cimitir.

³ Aceste planuri au fost publicate de către K. Sebestyen în anul 1984 (p. 41, jos și p. 42 dreapta sus), Liviu Groza în anul 1993 și D. Țicu în 1998 și 2009.

⁴ Țicu 1998, p. 241, fig. 95.

⁵ Groza 1993, p. 93; Oța 2019, p. 280.

⁶ Este vorba de campaniile de săpături desfășurate pe o proprietate particulară de pe Strada Potocului (campaniile 2017, 2018 și 2019). Au fost trasate o secțiune și trei casete în cursul anului 2017, două secțiuni și o casetă în 2018 și două casete în 2019. Alte cercetări arheologice preventive de mai mică amploare pe latura de est a cetății s-au mai desfășurat și în anii 2016 și 2017, însă ele nu au fost publicate până în prezent.

⁷ Ele sunt observabile în curtea unei case aflată pe Strada Romanilor. Identificarea s-a realizat în toamna anului 2016 de către Adrian Ardeț, Dimitrie Negrei și Silviu Oța pe baza unor informații mai vechi furnizate de către domnul Liviu Groza.

⁸ Aceasta din urmă nu a putut fi terminată din motive independente de noi.

⁹ *Călători străini despre Țările Române* (editori: Maria Matilda Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Mustafa Ali Mehmet), VI, editura Academiei, București, p. 534–535, 690–691.

¹⁰ Sursele otomane menționează doar o geamie în interiorul orașului și o moschee în zona de est, în suburbii. Ambele sunt marcate pe prima hartă a orașului. După cucerirea cetății și a orașului de către austrieci, cele două monumente de cult au fost disputate între credincioșii catolici și cei protestanți (Groza 1993, p. 93).

¹¹ Este o emisiune monetară din timpul lui Sigismund al III-lea Vasa (1587–1632), din anul 1627. Mulțumim pe această care colegilor Cristiana Tătaru și Tudor Martin pentru identificarea piesei.

În ceea ce privește **trama stradală**, a fost identificat drumul care venea de la nord, dinspre poarta de Transilvania și străbătea orașul spre sud, până la poarta de Orșova. Acesta a fost amplasat în această porțiune la mică distanță de zidul vestic al fortificației interioare și a fost realizat din piatră de râu (a fost identificat inițial în S. 1/2017). Marginile sale erau marcate cu o bordură de pietre de dimensiuni mai mari decât cele dintre ele (Pl. 5/2). Lățimea drumului a fost de 4,80 m. Lipit de el, spre vest, era un alt pavaj care în zona centrală forma o rigolă pentru scurgerea apei (Pl. 5/3). Acesta continua până la marginea caselor medievale. Pavajele au fost descoperite și în Casetele 2/2017, 1/2018 (Pl. 6/1), 1 și 2/2019 (Pl. 6/2–3). Pe suprafața lor și a drumului au fost descoperite fragmente de pipe turcești (Pl. 8/4–5), potcoave de cai (Pl. 8/9), catarama de harnașament (Pl. 8/7–8), fragmente ceramice, cuie etc. Materialele arheologice identificate, coroborate cu informația documentară, indică amenajarea cu poartă din această zonă ca fiind realizată foarte probabil, imediat după mijlocul secolului al XVI-lea, când aici a fost trimis de la Sibiu, inginerul italian Alessandro Cavalini da Urbino, de către generalul imperial Giovanni Battista Castaldo pentru lucrări de refortificare a orașului.¹²

Conform stratigrafiei, dacă avem în vedere alinierea caselor mai timpurii (Pl. 7/1), anume cele anterioare mijlocului veacului al XVI-lea, această stradă a existat și mai înainte, dar nu putem spune cu precizie în acest stadiu al cercetării că era pavată cu piatră¹³.

Locuirea din interiorul cetății, cel puțin în zona de vest, consta din case cu pereții de lemn, a căror bază era fixată pe pietre de dimensiuni mai mari (Pl. 7/1). Până în acest moment au fost identificate puține urme de pereți de chirpic, anume în nordul secțiunii 1/2018 (Pl. 7/2). Aceste case, în parte au avut și rol de ateliere, aproape în fiecare fiind descoperite fragmente de fier topit și vetre înconjurare cu pietre din care au fost recuperate bucăți de fier și zgură (Pl. 7/3–4). Putem spune în acest stadiu al cercetării că în zona studiată, topirea fierului s-a practicat încă de la primul nivel de locuire până în veacul al XVIII-lea, cu unele mici momente de pauză.

În secțiunea 1/2018, au fost descoperite și două niveluri de incendiere, anterioare secolului al XVI-lea (Pl. 7/2).

Materialele descoperite, pe lângă ceramică, resturi osteologice provenite de la animale sunt destul de variate și constau în cuțite, cuțite de pielărie, mici unelte, cute, cantități mari de cuie și piroane, feronerie utilizată la structuri din lemn sau mobilă, uși, bucăți de cahle cu ornamente foarte diversificate, piese de os, fragmente de accesorii vestimentare, monede etc.

Contemporan cu locuințele din ultimul nivel de călcare medieval, a fost cercetat parțial un complex în interiorul căruia au fost descoperite printre altele, fragmente de recipiente de mici dimensiuni (Pl. 7/1–2), din ceramică albicioasă, cenușie și bej, gâturi de la sticle mici (Pl. 7/3) și un pond din bronz. Aceasta poate indica funcționarea lângă locuințele atelier a unui magazin în care se vindeau fie diferite substanțe, posibil și cu rol de *farmacie* sau de vânzare de mirodenii¹⁴.

În afara locuințelor existau și gropi menajere de diverse dimensiuni și din faze diferite de locuire. Acestea au fost identificate în special în secțiunea 2/2018 (Pl.).

Odată cu venirea austriecilor, practic aproape toată configurația orașului fortificat a fost schimbată. Locuințele vechi au fost demolate, iar străzile pavate au fost scoase din uz. Peste ele au fost împrăștiate resturile construcțiilor anterioare (Pl. 9/1–2),¹⁵ creându-se un nou nivel de

¹² Țigău 1998: 235; Oța 2019, p. 278.

¹³ În Cas. 2/2017, sub drumul pavat cu piatră, nu a mai fost observată o altă structură similară care ar fi putut să indice mai multe faze de amenajare, ci doar un nivel de pietre mărunte care ar putea să fi fost și nivelul de călcare al unei case mai vechi.

¹⁴ Custurea 1996, p. 326.

¹⁵ Din acestea s-au găsit fragmente ceramice, resturi osteologice provenite de la animale, bucăți de cărămizi, fragmente de cahle, cuie, piroane, bucăți de pipe, monede, fragmente de sticlă, pietre din vechi clădiri etc.

călcare peste care au fost ridicate construcții noi, probabil barăci cu diferite destinații, care aveau o bază din piatră și cărămizi sparte. Datarea acestui nivel de călcare cu o monedă emisă în anul 1696, în vremea împăratului Leopold I (1658–1705) indică faptul că la acea vreme încă se lucra la nivelarea terenului și amenajarea construcțiilor interioare. Un alt element de datare relativă este descoperirea unei părți dintr-o ceașcă de cafea de porțelan, pictată cu o culoare albastru deschis, provenită foarte probabil din China (Pl. 8/10). Asemenea piese au mai fost descoperite și în săpăturile arheologice desfășurate la Timișoara.¹⁶

Aceeași restructurare a cetății se poate observa și în partea de nord, unde a apărut un nou drum care ocolea pe la vest ravelinul nou ridicat și trecea prin spatele lui până la vechea poartă de Transilvania (Pl. 3/1). În interiorul orașului el a fost pavat cu piatră, dar din punct de vedere al aspectului, era lucrat neîngrijit, diferit de cel din veacul al XVI-lea (Pl. 5/2).

Bibliografie

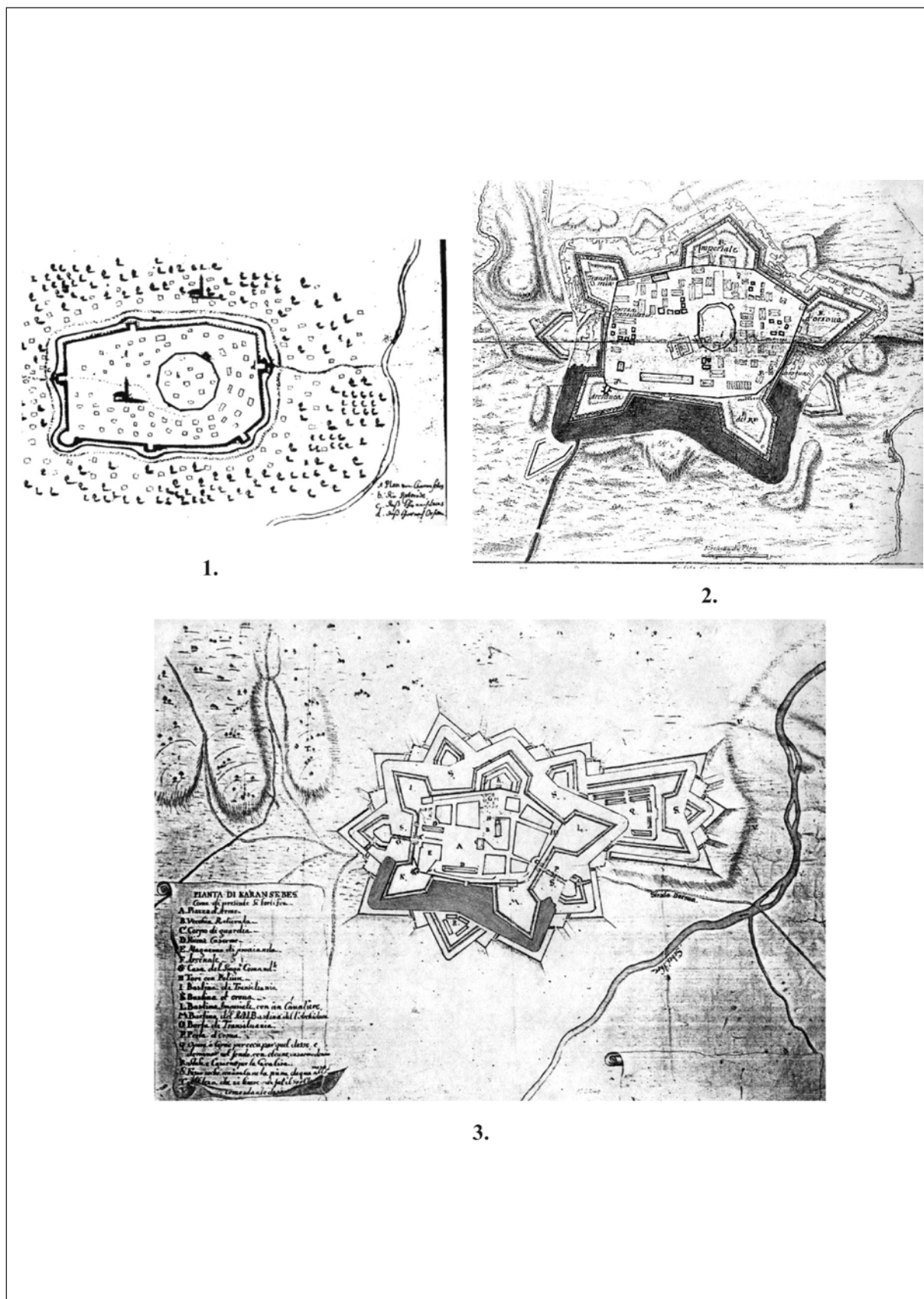
- Custurea 1996 = G. Custurea, „Câteva ponduri medievale descoperite în Dobrogea”, în *Pontica*, 28–29, 1996, p. 323–328.
- Groza 1993 = L. Groza, „Cetatea Caransebeș – Câteva precizări cronologice”, în *Banatica*, 12, II, p. 89–99.
- Oța 2019 = S. Oța, „O stradă în Caransebeșul medieval (secolele XVI-XVII). Primele cercetări arheologice”, în: *Miscellanea Historica et Archaeologica in honorem Profesoris Ionel Cândea Septuagenarii* (Ed. Costin Croitoru), seria Civilizația românească, 6, București-Brăila 2019, p. 277–292.
- Sebestyén 1984 = Gh. Sebestyén, „Unele cetăți ale Banatului și desenele lui Marsigli”, în *RMM-MIA*, XV, 1, 1984, p.41–49.
- Tănase, Dinu 2015 = D. Tănase, N. Dinu, „Faiță și porțelan din epoca otomană descoperite în Timișoara, străzile Lucian Blaga, Enrico Caruso și Radu Negru (campania 2014)”, în *SCIVA*, 66, 1–2, 2015, p. 69–96.
- Țeicu 1998 = D. Țeicu, *Banatul montan în evul mediu*, Timișoara, 1998.
- Țeicu 2009 = D. Țeicu, *Cetăți medievale din Banat*, Timișoara, 2009.
- Țigău 1998 = D. L. Țigău, *Banii de Caransebeș și Lugoj. Considerații asupra atribuțiilor și competențelor acestora (I)*, în *SMIM*, 16, 1998, p. 225–241.

Surse

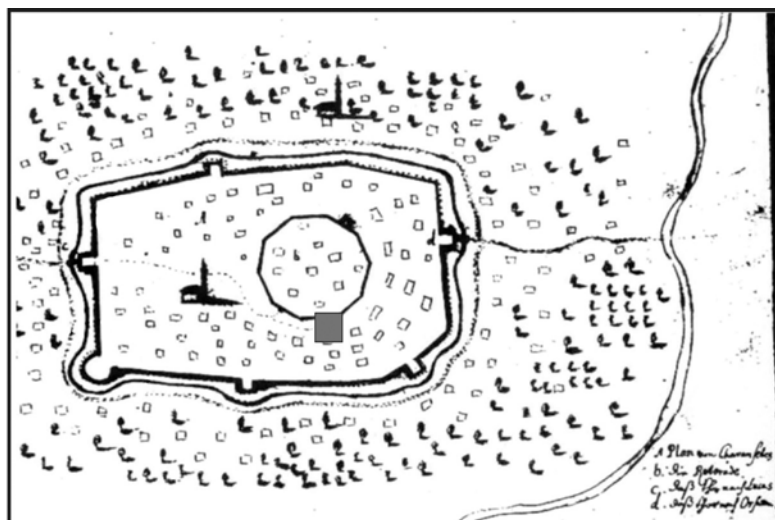
Călători străini idespre Țările Române (eds. Maria Holban, Maria Matilda Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu), Vol. III, București, 1971.

Călători străini despre Țările Române (eds. Maria Matilda Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Mustafa Ali Mehmet), Vol. VI, București, 1976.

¹⁶ Tănase, Dinu 2015, p. 77, fig. 4/13 a-b, p. 92.

Pl. 1. Primul plan al orașului Caransebeș (după Țeicu 1998); 2. Planul cetății, datat la sfârșitul secolului al XVII-lea (după Groza 1993); 3. Propunere a generalului Friedrich von Veterani de refortificare a cetății Caransebeș (după Groza 1993).

1.

2.

3.

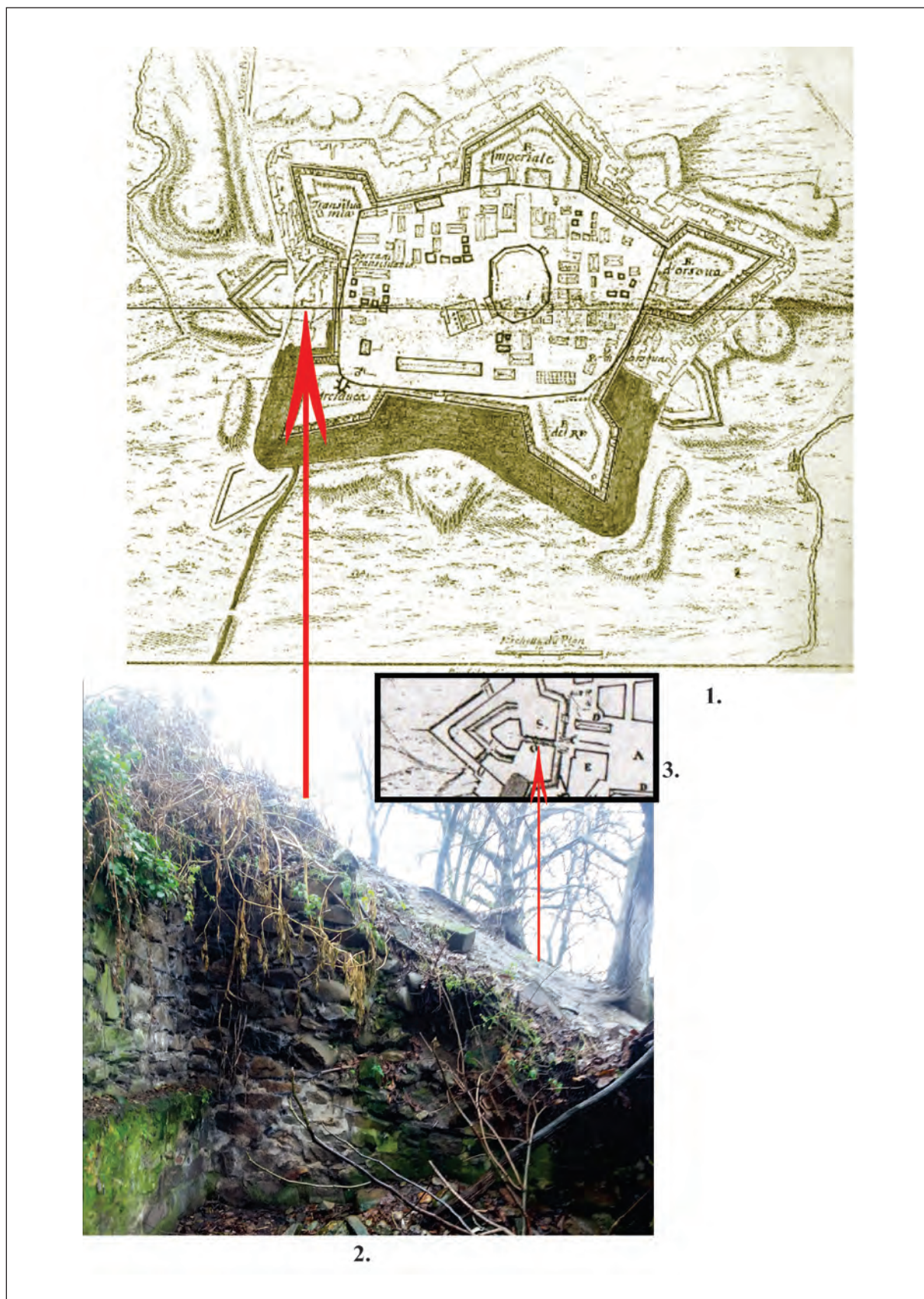

4.

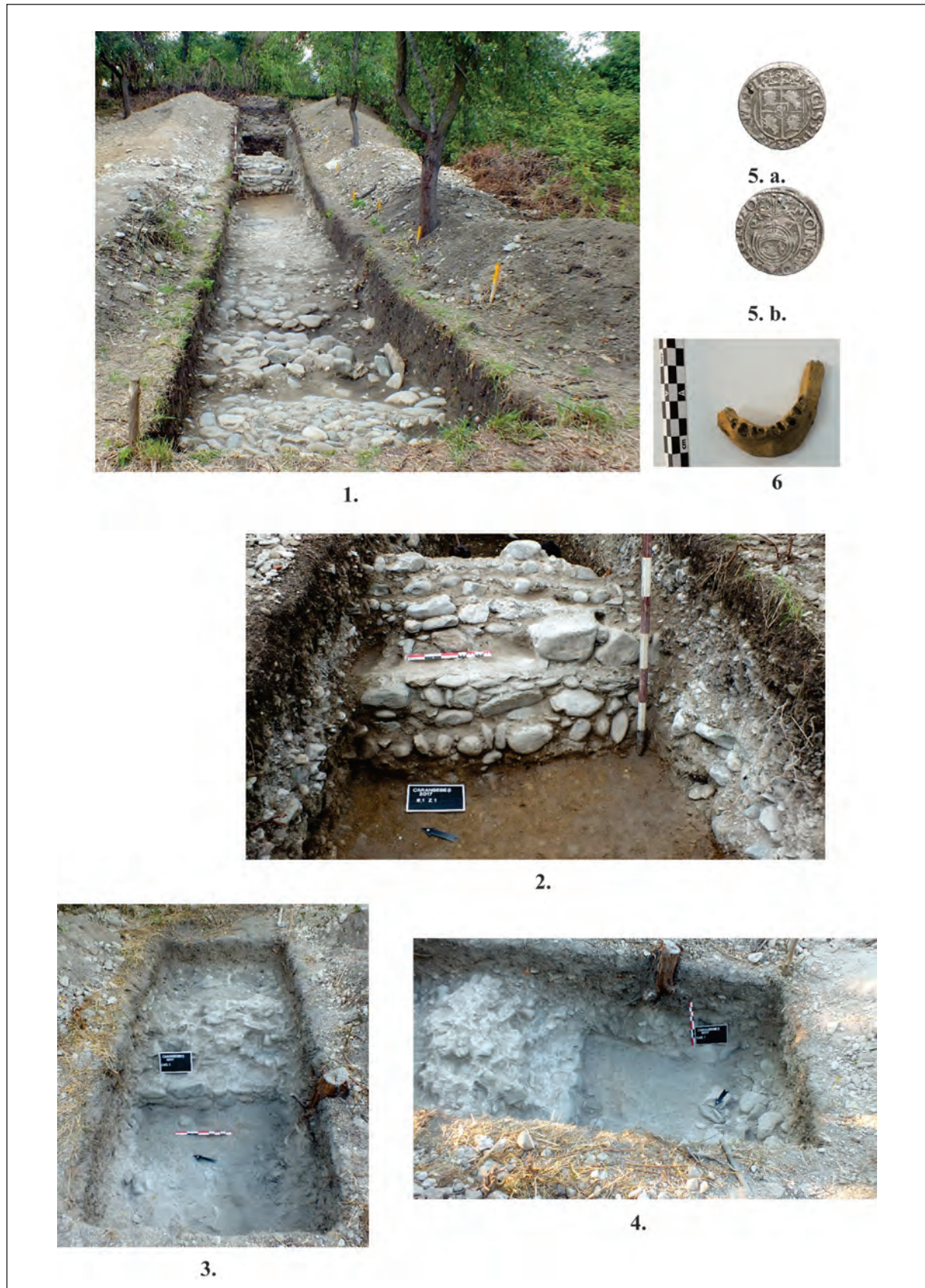

5.

Pl. 2. 1. Zona cercetărilor arheologice din anii 2017–2019; 2. Fragment din incinta nr. 1; 3. Fragment din incinta nr. 2 (foto Adrian Ardeț); 4. Paramentul exterior al incintei 3 (https://issuu.com/piaonci/docs/podrumul_lui_homolka, accesat la 9.10.2019); 5. Paramentul interior al incintei 3 (foto Adrian Ardeț).

Pl. 3. 1. Planul cetății Caransebeș (după Groza 1993); 2. Drum de acces la ravelin (foto Adrian Ardeț); 3. Fragment din planul de refortificare al cetății Caransebeș propus de către generalul Friedrich von Veterani (după Groza 1993).

Pl. 4. 1. S. 1/2017. Pavaje și fragment al laturii estice al fortificației interioare; 2. Fragment din zidul cetății interioare, din S. 1.2017; 3–4. Fragment din zidul cetății interioare în Cas. 1/2017; 5. a-b. Monedă emisă în timpul lui Sigismund al III-lea Vasa (1587–1632); 6. Maxilar uman din Cas. 1/2017.

1.

2.

3.

Pl. 5. 1. Imagine de ansamblu a pavajelor medievale din S. 1/2017; 2. Drumul medieval (S. 1/2017); 3. Rigolă (S. 1/2017).

1.

2.

3.

Pl. 6. 1. Fragment de pavaj din fața caselor (Cas. 1/2018); 2. Fragment de pavaj și de drum (Cas. 1/2019);
Fragment de pavaj din fața caselor (Cas. 2/2019).

1.

2.

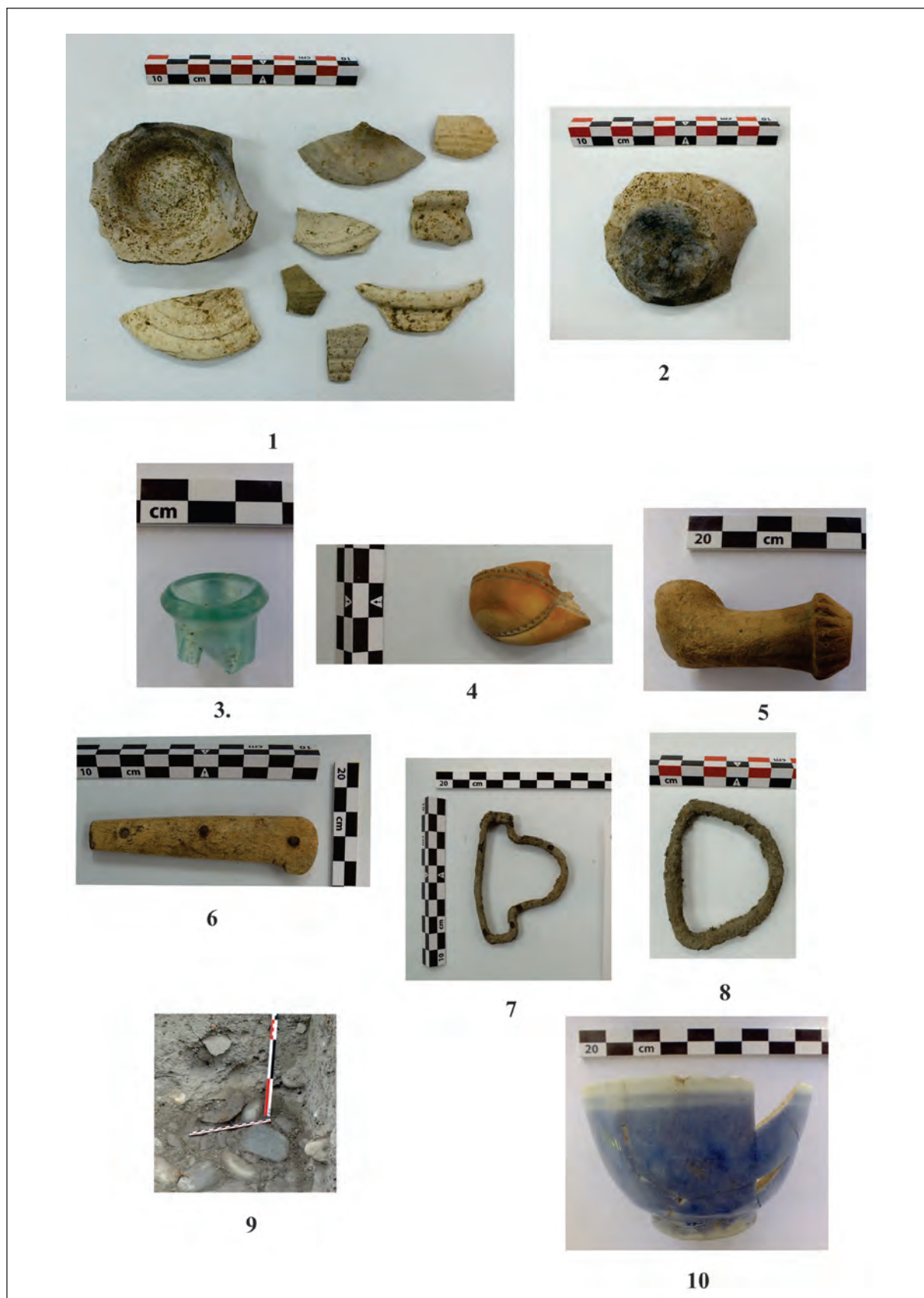

3.

4.

Pl. 7. 1. Fragment de locuință aliniată la drumul dinspre est; 2. Fragmente de chirpic ars de la pereții unor locuințe incendiate; 3–4. fragmente de vetre în care s-au descoperit bucăți de fier topit, turte de fier și obiecte din fier.

Pl. 8. 1–2. Ceramică crem și cenușie (Cas. 3/2017); 3. Gât de sticlă(Cas. 2/2019); 4–5. Fragmente de pipe (S. 1/2017 șiCas. 1.2019); 7–8. Cataramе de harnașament (S. 1/2017); 9. Potcoavă pentru cal (Cas. 1/2019); 10. Ceașcă pentru cafea (Cas. 2/2019).

1.

2.